

ІНКЛЮЗИВНИЙ РОЗВИТОК НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ ЯК ЧИННИК ПОДОЛАННЯ БІДНОСТІ

© 2018 ТЮТЮННИКОВА С. В., ПИВОВАРОВА К. Л.

УДК 364.22

Тютюнникова С. В., Пивоварова К. Л. Інклюзивний розвиток національної економіки як чинник подолання бідності

Мета статті полягає у дослідженні теоретико-методологічних засад інклюзивного розвитку як засобу подолання зайвої нерівності та боротьби з бідністю. Питання інклюзивного розвитку економіки активно обговорюються в усьому світі. Уповільнення темпів економічного зростання характерно не тільки для ряду країн, що розвиваються, а і для розвинених. Це, своєю чергою, стимулює зміну інструментів соціальної та економічної політики. До цього числа відноситься і пошук нової моделі соціально-економічного розвитку, яка буде здатна відповісти на актуальні виклики, що стоять перед світовим співтовариством. Доведено, що модель економічного зростання, заснована на неоліберальних принципах, веде до різкої поляризації суспільства на бідних і багатих, а також спростовано твердження про те, що економічне зростання автоматично веде до зменшення нерівності. Обґрунтовано, що саме інклюзивний розвиток – передумова гуманного розвитку суспільства та найважливіший чинник подолання бідності. Розглянуто індекс інклюзивного розвитку як адекватна альтернатива ВВП і індексу людського розвитку. Запропоновано загальні умови створення інклюзивних інститутів.

Ключові слова: бідність, нерівність, соціальна виключеність, інклюзивні інститути.

Бібл.: 17.

Тютюнникова Світлана Володимирівна – доктор економічних наук, професор, професор кафедри економічної теорії та економічних методів управління, Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна (пл. Свободи, 4, Харків, 61022, Україна)

Пивоварова Кристина Леонідівна – студент, економічний факультет, Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна (пл. Свободи, 4, Харків, 61022, Україна)

УДК 364.22

UDC 364.22

Тютюнникова С. В., Пивоварова К. Л. Інклюзивное развитие экономики как фактор преодоления бедности

Цель статьи заключается в исследовании теоретико-методологических основ инклюзивного развития как средства преодоления излишнего неравенства и борьбы с бедностью. Вопросы инклюзивного развития экономики активно обсуждаются во всем мире. Замедление темпов экономического роста характерно не только для ряда развивающихся стран, а и для развитых. Это, в свою очередь, стимулирует изменение инструментов социальной и экономической политики. К этому числу относится и поиск новой модели социально-экономического развития, которая будет способна ответить на актуальные вызовы, стоящие перед мировым обществом. Доказано, что модель экономического роста, основанная на неоліберальных принципах, ведет к резкой поляризации общества на бедных и богатых, а также опровергнуто утверждение о том, что экономический рост автоматически ведет к уменьшению неравенства. Обосновано, что именно инклюзивное развитие – залог гуманного развития общества и важнейший фактор преодоления бедности. Рассмотрен индекс инклюзивного развития как адекватная альтернатива ВВП и индексу человеческого развития. Предложены общие условия создания инклюзивных институтов.

Ключевые слова: бедность, неравенство, социальная исключенность, инклюзивные институты.

Библ.: 17.

Тютюнникова Светлана Владимировна – доктор экономических наук, профессор, профессор кафедры экономической теории и экономических методов управления, Харьковский национальный университет им. В. Н. Каразина (пл. Свободы, 4, Харьков, 61022, Украина)

Пивоварова Кристина Леонидовна – студент, экономический факультет, Харьковский национальный университет им. В. Н. Каразина (пл. Свободы, 4, Харьков, 61022, Украина)

Tyutyunnykova S. V., Pyvovarova K. L. The Inclusive Development of the Economy as a Factor of Overcoming Poverty

The article is aimed at studying the theoretical and methodological foundations of inclusive development as a means of overcoming unnecessary inequality and countering poverty. The issues of inclusive development of the economy are being actively discussed all over the world. The slowdown in economic growth is not limited to a number of developing countries, but also to developed ones. This, in turn, stimulates changes in social and economic policy instruments. This number includes the search for a new model of social and economic development, which will be able to answer the current challenges facing the world society. The authors prove that a model of economic growth based on neoliberal principles leads to a sharp polarization of society on the poor and the rich, and refute the claim that economic growth automatically leads to a reduction in inequality. It is substantiated that inclusive development is the key to the humane development of society and the most important factor in overcoming poverty. The index of inclusive development is considered as an adequate alternative to GDP and index of human development. The general conditions of creation of inclusive institutions are suggested.

Keywords: poverty, inequality, social exclusion, inclusive institutions.

Bibl.: 17.

Tyutyunnykova Svetlana V. – Doctor of Sciences (Economics), Professor, Professor of the Department of Economic Theory and Economic Management Methods, V. N. Karazin Kharkiv National University (4 Svobody Square, Kharkiv, 61022, Ukraine)

Pyvovarova Krystyna L. – Student, Faculty of Economics, V. N. Karazin Kharkiv National University (4 Svobody Square, Kharkiv, 61022, Ukraine)

Сучасний інтерес до найважливішої проблеми нерівності та бідності пов'язаний з потенціалом розвитку і стійкості. Незбалансована соціальна модель розвитку, заснована на неоліберальних принципах, веде до різкої поляризації суспільства на багатих і бідних, підризу довіри до інститутів ринку і демократії, створює загрозу стійкості економічного зростання.

Численні факти, що свідчать про неухильне зростання нерівності і бідності, в останні роки вказують на те, що оптимістичне твердження ліберальної доктрини про те, що економічне зростання неминуче веде до зменшення нерівності, спростовується. У цих умовах виникає потреба пошуку такої якості зростання, такої моделі розвитку, яка дала б можливість усім членам суспільства забезпечити собі гідні умови життя.

На нашу думку, лише економічного зростання недостатньо щоб говорити про ефективний суспільний розвиток. Це можна пояснити тим, що макроекономічні показники можуть бути у межах норми або навіть на високому рівні, проте при цьому значна частина населення зовсім не буде «включена» в процес створення ВВП, а отже, й у розподіл суспільних благ. Результатом цього стає розшарування населення і виникнення супутніх проблем, головною серед яких є бідність.

Інклюзивне зростання принципово відрізняється від звичайного економічного зростання, оскільки має більш складні та соціально значущі цілі, ніж збільшення доходів і ВВП, та вимагає, щоб уряд країни, громадянське суспільство активно працювали для досягнення цих цілей, розуміючи, що позитивні результати не будуть автоматично приходити за рахунок зростання. Інклюзивне зростання зміщує акцент на розвиток людини й підвищення її добробуту, а також на зниження рівня бідності та нерівності; спрямовує його на підвищення залученості та активної участі в економіці, а не тільки на результати розподілу.

Дослідженню інклюзивного розвитку переважно присвячені праці закордонних учених – Д. Аджемоглу, С. Джонсона, Д. Робінсона [1; 2] та ін. Серед українських дослідників слід назвати авторів останніх змістовних публікацій за цією темою [3; 4]. Проблеми нерівності та її наслідків розглянуто у фундаментальних працях Т. Пікетті [5] та Б. Мілановіча [6]. Реформування економіки шляхом підвищення ефективності інклюзивних інститутів і спрямування їх на подолання бідності в Україні розглянуто в монографії П. Єщенко [7].

Зростання нерівності і її найгострішої соціальної форми – бідності змушує світову спільноту задуматися про істотне коригування вектора розвитку. Більшість економістів згодні з тим, що найбільш ефективною формою подальшого розвитку є якісний інституціональний режим, що забезпечує інклюзивний розвиток та створення найбільш гідних умов для усіх верств населення.

Дослідження та вибудовування інклюзивного інституційного режиму, особливо для країн з трансформаційною економікою, є головним завданням, оскільки високий рівень бідного населення знижує потенціал розвитку та негативно впливає на добробут населення.

У доповіді ООН «Забезпечення сталого розвитку людства: зменшення вразливості й формування життєстійкості» зазначається, що 2,2 млрд людей у світі живуть за / або в межі бідності, що складає більш ніж 12 % загальної чисельності населення планети [8].

Таким чином, бідність, по-перше, досить поширене явище; по-друге, постійний супутник людського розвитку; по-третє, у XXI ст. за наявності технологічних досягнень людства та розвитку продуктивності праці має ярко виражену економічну складову, тобто є результатом недосконалості системи суспільних відносин; по-четверте, веде до великих втрат як економічного, так і людського потенціалу.

Не можна не погодитися з лауреатом Нобелівської премії А. Сеном, що бідність призводить до безповоротної втрати здібностей. Він вважає, що бідність – це не просто брак грошей, це відсутність можливостей повною мірою реалізувати свій людський потенціал [8].

Одним із найбільш ефективних факторів боротьби з бідністю, на нашу думку, є переформатування економічного розвитку на інклюзивний, який дозволить встановити більш справедливий уклад економічного життя та залучити якомога більшу частку населення до продуктивної діяльності.

Міжнародні організації, узагальнюючи уявлення та оцінки інклюзивного розвитку, дають йому такі визначення.

Світовий банк визначає інклюзивне зростання як зростання швидкими темпами, стале, широко поширене за всіма секторами економіки, що залучає значну частину трудових ресурсів країни і характеризується рівністю можливостей в доступі до ринку праці і ресурсів. Головний акцент у цьому визначенні робиться на продуктивній зайнятості для всіх груп працездатного населення, у тому числі жінок, як важливої умови зниження рівня бідності, більше, ніж на розподілі доходів [9].

Організація економічного співробітництва та розвитку визначає поняття інклюзивне зростання як економічне зростання, яке створює можливості для всіх контингентів населення і справедливіше розподіляє у суспільстві переваги від збільшеного добробуту у грошовому і негрошовому вираженні [10, с. 127].

Якщо дослідити сутність поняття «інклюзія», то воно близьке за значенням до поняття «інтеграція» та протилежне до ексклюзії. Інклюзія полягає у адаптації системи до потреб людини. У ній всі зацікавлені сторони повинні брати активну участь для отримання позитивного результату за рівних можливостей. У рамках інклюзивної моделі люди адаптуються, змінюються, враховуючи і задовольняючи потреби кожного члена суспільства. Концепція інклюзивного розвитку передбачає, що кожен суб'єкт економіки є важливим, унікальним, цінним для суспільства і має можливості задовольнити свої потреби. Інклюзивне зростання економіки – передумова гуманного розвитку суспільства. Воно є багатофакторним і багаторівневим процесом, бо основою його є економіка максимальної зайнятості і взаємодії усіх суб'єктів [3].

Дослідники інклюзивного розвитку звертають увагу на взаємозалежність економічного зростання та результату його розподілу. В цієї взаємозалежності імперативом стає висновок, що продуктивність є двигуном розвитку та довгострокового зростання тільки в умовах справедливого розподілу результату економічного зростання. В умовах, коли економічний розвиток базується, перш за все, на якості людських ресурсів, їх освіченості, креативності, комунікабельності, вмінні приймати інноваційні рішення тощо, актуалізується весь спектр умов людського існування. Соціальна інклюзія гарантує усім членам суспільства можливості створювати вклад у загальний розвиток країни та одночасно мати вигоди від нього. Соціальна ексклюзія, навпаки, обмежує можливості доступу до ресурсів країни, ринку праці, доступу до якісної освіти, охорони здоров'я тощо. Джерелом соціальної ексклюзії є нерівність доходів і багатства. Саме вона породжує розриви у споживанні, а отже й у відтворенні людського потенціалу.

12 % населення планети – бідні люди, які мають всього 1,25 дол. у день. Якщо порівняти з можливостями мільярдера, то побачимо прірву. Б. Міланович наводить такий приклад: якщо власник одного мільярда буде витрачати 1000 дол. у день, то цієї суми вистачить більш ніж на 2700 років [6, с. 62]. Розрив у споживчих можливостях між найбіднішими та найбагатшими складає більш ніж 800 разів.

Понад мільярда людей у світі не мають доступу до чистої води, 1,6 млрд – до електроенергії, 5,4 млрд – до інтернету, 2,5 млрд осіб не мають рахунків у фінансових установах [5].

Отже, використання підходу інклюзивного зростання, на наш погляд, дає можливість зрозуміти, що добробут суспільства складається не тільки зі зростання реального ВВП і матеріальних доходів населення, але є поняттям багатомірним, що містить у собі й такі сфери життя людини, як освіта, охорона здоров'я, особиста безпека, екологія та багато інших складових. Враховується і той факт, що одного лише параметра «стійкості» для економічного зростання недостатньо: він повинен бути всеосяжним, тобто позитивно позначатися на добробуті якомога ширших верств населення, надавати рівні можливості для реалізації свого людського потенціалу, незалежно від соціально-економічних умов, статі, місця проживання та етнічних коренів.

Протягом багатьох десятиліть для оцінювання рівня розвитку економіки уряди держав і провідні економісти використовують такі показники, як валовий внутрішній продукт на душу населення (ВВП) та індекс розвитку людського потенціалу (ІРЛП). Ці показники не відображають достовірно рівень розвитку і добробуту усього суспільства. Тому виникла необхідність розрахувати індекс інклюзивного розвитку, який допоможе визначити, скільки країна недоотримує ВВП через неефективне використання свого потенціалу, яким чином інклюзивний розвиток співвідноситься з соціальними параметрами людського існування.

Всесвітній Економічний Форум запропонував Індекс інклюзивного розвитку, що враховує сучасні пріоритети економічної політики, які націлені на більш ефективну протидію незахищеності і нерівності, що супроводжують технологічні зміни і глобалізацію.

У матеріалах Всесвітнього Економічного Форуму говориться, що саме стійкий, всеосяжний прогрес, що супроводжується зростанням доходів населення нарівні зі зростанням його економічних можливостей, рівня захищеності і якості життя, повинен бути визнаний головною метою економічного розвитку.

Індекс інклюзивного розвитку базується на 12 індикаторах, об'єднаних у три групи, які оцінюють рівень економічного розвитку, як відзначається в доповіді, краще, ніж індикатор зростання ВВП поодиночі. Три основні частини індексу: зростання і розвиток (ВВП, зайнятість, продуктивність праці, очікувана тривалість життя); інклюзивність (медіанний дохід домогосподарств, рівень бідності та нерівності); справедливість і стійкість (рівень заощаджень, демографічного навантаження, державного боргу і забруднення навколишнього середовища).

Такий індекс, на нашу думку, відображає більш цілісну та складну картину економічного розвитку та його мету – стійке підвищення рівня життя населення, а не збільшення виробництва товарів і послуг і ВВП загалом.

За цим індексом у 2018 р. було проранжовано 29 розвинених країн і окремо 74 країн, що розвиваються. Верхні рядки рейтингу розвинених країн займають європейські країни (Ісландія, Люксембург, Швейцарія, Данія та ін.). При цьому Норвегія визнана країною з найбільш розвинутою економікою [11].

США, що відносяться до списку 30 найрозвиненіших країн планети, займають лише 23-тє місце, поступаючись, здавалося б, не настільки успішним Чехії, Словенії та Естонії. Але це пояснюється порівнянням з іншими благополучними країнами за такими показниками, як: тривалість життя громадян, розмір державного боргу, відсутність справедливого розподілу доходів і багатства в американському суспільстві.

Методика підрахунку робить порівнянням вплив на індекс інклюзивного розвитку, з одного боку, загального вкладу економіки через ВВП (позитивний вплив) і, з другого боку, напрями його використання через досить велику кількість утриманців (негативний вплив).

Прикладом може слугувати Непал, уряд якого максимально зберігає природу і мінімізує викиди. Країна займає в новому рейтингу 22-тє місце серед країн, що розвиваються, а другий у світі за розміром економіки Китай нижче Непалу на чотири позиції. Тобто КНР поступається Непалу, у якого ВВП на душу населення становить всього 682 дол. Економіку Китаю підводить неймовірна кількість викидів промисловості та нерівномірний розподіл доходів між міськими та сільськими жителями.

Індекс дозволяє поглянути на високорозвинені благополучні країни з іншого боку. Японія з рівнем дер-

жавного боргу в 239 % в новому рейтингу знаходиться навіть не в двадцятці лідерів, а на 24 місці. Сінгапур, успіхи якого названі економічним дивом, згідно з Індексом інклюзивного розвитку замикає тридцятку розвинутих держав планети. Це пояснюється тим, що він має дуже токсичну економіку: рівень викидів (співвідношення CO₂ до одного долара ВВП) у цій економіці порівняний з Болівією.

Ми згодні з тим, що наявна модель капіталістичного розподілу вже не працює, тому новий показник приділяє так багато уваги соціальним питанням. Ця думка червоною ниткою проходить скрізь усю другу Доповідь Римського клубу, підготовлену Е. Вайцеккером та А. Вейкманом, «Капіталізм, короткозорість, населення і руйнування планети». Інклюзивний розвиток здатен не тільки подолати економічні та соціальні негаразди, але й зупинити тенденцію до зростання нерівності та подолати бідність.

Союз 19 благодійних організацій під назвою Оxfам опублікував щорічний звіт за підсумками 2017 року. З документа випливає, що поки в одних куточках планети розігруються гуманітарні катастрофи, в інших – великі бізнесмени примножують мільярдні статки. Найбагатший 1 % населення Землі володіє на 1 січня 2018 року 50 % всього світового багатства, а бідна половина населення в цей же час задовольняється менш 1 % світового багатства, або навіть 0,5 %, якщо відняти їх чисті борги. За 2017 рік кількість мільярдерів зросла відразу на 233 людини, і тепер в цьому списку значаться 2043 прізвища. Це рекордний приріст в історії людства [12, с. 2].

В Оxfам вказують, що загальне багатство мільярдерів з 2010 року збільшувалося зі швидкістю 13 % на рік – у шість разів швидше, ніж зростали доходи звичайних робітників і службовців по всій планеті. М. Зверяков наводить приклад, який свідчить, що в Україні на цей час переважають екстрактивні інститути розподілу: за кількістю мільярдерів на 100 млрд дол. ВВП Україна була у 2012 р. першою країною у світі, випереджаючи як розвинені країни зі збалансованою соціальною структурою (наприклад, Швейцарію – майже удвічі, Велику Британію – більш ніж утричі, США – більш ніж удвічі), так і країни з істотним соціальним розшаруванням (наприклад, Бразилію, Індію – більш ніж у 2 рази, Росію – на 15 %) [13, с. 44].

У деякому плані це йде в розріз з тим, що двигуном світової економіки є середній клас. Навпаки, згідно з даними, найзаможніші мешканці планети розбагатіли в тому числі і за рахунок погіршення умов праці для мільйонів робочих і службовців у всьому світі. Експлуатації сьогодні піддаються як жителі країн, що розвиваються, так і трудящі в США. Наприклад, у В'єтнамі працюють на швейних фабриках жінки, що місяцями не бачать своїх дітей.

Україна з 74 країн, що розвиваються займає 49 позицію у рейтингу інклюзивного розвитку 2018 року. Десятиліття, протягом яких віддавався пріоритет економічному зростанню перед соціальною справедливістю,

привели до історично високих рівнів нерівності в добуті і доходах.

Пріоритетом інклюзивного розвитку є підвищення якості життя населення за рахунок формування економіки з високою зайнятістю та мотивацією та суспільства з мінімальним розшаруванням [3, с. 21].

Аналіз розшарування населення за рівнем доходу відповідно індексу Джині в Україні показує, що у 2015 р. він становив 25,5, що формально свідчить про рівномірний розподіл доходів і збігається із показниками скандинавських країн (наприклад, Індекс Джині у 2015 р. в Норвегії склав 27,5). Але насправді він свідчить про рівномірність бідності у державі, або велику похибку через те, що половина ВВП розподіляється через тіньовий механізм. На жаль, показник Джині не показує причини нерівностей, на визначає перспективи їх зміни у майбутньому, тому не працює в повній мірі у пострадянських країнах.

Бідність – це багатогранне явище, її не можна визначати тільки шляхом вимірювання рівня доходів. В силу своєї багатовимірності бідність торкається численних і важливих аспектів людського життя. Люди з низьким рівнем доходів часто позбавлені доступу до якісної освіти, охорони здоров'я, матеріальних благ, а також можливості бути задоволеними, відчувати почуття власної гідності і користуватися іншими основними правами.

Ключовою проблемою в регіоні Європи та Центральній Азії поряд з бідністю є соціальна виключність (ексклюзія). Уразливі групи населення і маргінальні спільноти зазвичай частіше підлягають ризику бути виключеними з можливості на рівних брати участь у суспільному житті. До таких груп частіше відносяться молоді, громадяни похилого віку, люди, котрі протягом довгого часу залишалися безробітними, етнічні меншини, громадяни з фізичними вадами, внутрішньо переміщені особи та мігранти.

В економіках, що не мають зростання, збільшення розриву між багатими і бідними веде за собою зростання бідності. Але в тих, що швидко розвиваються, нормальним є зниження бідності навіть при посиленні нерівності [14].

Чим вище рівень середнього доходу країни, тим складніше взаємозв'язок між економічним зростанням і скороченням бідності. У Латинській Америці, наприклад, в країнах з доходом 4 тис. дол. на людину численність бідних велика. Ці зубожілі люди, які позбавлені доступу до нормальної роботи, ринків капіталу і суспільних послуг. У подібних випадках зростання загального доходу країни для зниження бідності недостатньо. Він навіть може бути і не потрібен, тому що певний прогрес може бути досягнутий за рахунок перерозподілу доходів, активів або доступу до послуг. Однак програму перерозподілу виконувати набагато легше, якщо економіка ще і зростає. Тоді доходи від зростання можуть перерозподілятися без шкоди для чийогось стандарту життя. Це робить політику перерозподілу набагато простішою. В кінцевому рахунку

більш забезпечені верстви суспільства будуть з великим задоволенням приймати невеликі виграші в доході, ніж втрату доходів [14].

Джеймс Робінсон і Дарон Аджемоглу у книзі «Чому одні країни багаті, а інші бідні» [2] доходять висновку, що інклюзивні інституційні режими розвиваються більш швидко і якісно, ніж екстрактивні. Це природно, адже держава, в якій майже кожен його член займається законним добуванням вигоди, домагається економічного розквіту набагато швидше. У такій країні не буде місця бідності. Вважається, що інклюзивні моделі дозволяють державам легше переносити зовнішні та внутрішні кризові ситуації, тоді як екстрактивні моделі можуть тільки погіршити становище.

Модель розвитку з домінуванням інклюзивних інститутів – найефективніший метод боротьби з бідністю. Бідність як багатомірне явище пов'язано з наявністю різних форм ексклюзії, подолати які й покликані інклюзивні інститути. Бідності притаманні як географічні особливості, так і особливості прояву, які необхідно вивчати для того, щоб скорегувати реформи інституційного проектування.

Г. В. Колодко зазначає, що треба відповісти на питання, якими інституційними рішеннями і інструментами економічної політики інтенсифікувати бажання перетворень. Але для того, щоб знати, в яку сторону повинні йти зміни, які згадять нерівномірність у розподілі доходів, обмежуючи масштаб їх хронічного браку і усуваючи виснажуючий та вбиваючий голод, ми спочатку повинні мати ясність в питанні, яка реальна географія бідності. З цього знання слід вивести розумну політику боротьби з бідністю та її наслідками [15, с. 350].

Масштаби бідності в національній економіці загрозливі, мають найрізноманітніші форми прояву і виступають результатом одночасного накладення двох тенденцій – загального падіння рівня життя населення і зростання розривів у доходах багатіїв і бідних верств населення. Про несприятливу соціальну ситуацію у країні свідчать такі факти: 69 % українців ніколи в житті не були за кордоном, середня заробітна плата в Україні – 8480 грн (\$ 320), як в Зімбабве, Україна входить в ТОП-5 за темпами скорочення населення [16, с. 2].

Як бачимо, ситуація, що склалася в Україні, потребує кардинальних реформ, які б вивели б країну на інклюзивний шлях розвитку. Оцінюючи ситуацію у країні, А. Гриценко вважає, що для того щоб змінити ситуацію, необхідно, по-перше, розуміння сутності того, що відбувалося і відбувається; по-друге, наявність реального суб'єкта, який об'єктивно зацікавлений у змінах і має достатній ресурс для цього; по-третє, поєднання знання і перетворювальної сили суб'єкта у процесі реформування. На жаль, жодна з цих умов достатньою мірою не присутня в українському суспільстві. Тому реформи йдуть як прийдеться, а їх результати суперечливі та мають загальний негативний баланс [4, с. 18].

Але існують дуже серйозні загрози подальшому зниженню рівня економічного розвитку країни та збідненню населення країни. Вважаємо, що загострення цих

проблем прискорює потребу та розкриває потенційні резерви суб'єктного впливу на зміни в країні. Глобальний контекст розвитку надає приклади історичного досвіду прискореного формування впливу громадянського суспільства та суб'єктів господарювання на становлення інклюзивних інститутів.

В ЄС проводиться політика забезпечення співробітництва в соціальній сфері, яка спрямована на боротьбу з бідністю і соціальною нерівністю, а також на підвищення значущості цієї проблеми і визнання основних прав людей, які перебувають у тяжкому становищі, з наданням для таких людей можливостей гідно жити і брати активну участь у суспільному житті. До пріоритетних напрямів належать розроблення й упровадження програм підтримки соціальних інновацій для незахищених верств населення на основі надання інноваційних технологій у навчанні й освіті, забезпечення робочими місцями, які давали б їм змогу задіяти весь робочий потенціал [17, с. 86].

Як бачимо, боротьба з бідністю проводиться за рахунок інклюзивних заходів. Саме вони створюють найбільш привабливі умови для більшості членів суспільства проявляти активність і реалізовувати свій потенціал.

Сьогодні центр тяжіння у подоланні бідності зміщується у бік створення передумов для розвитку людини, її здібностей. Через такий розвиток зростають умови включення людини у суспільно корисну діяльність. Ми поділяємо думку Г. В. Колодко про те, що не тільки в рамках традиційної національної економіки, але й у всьому глобалізованому господарстві надлишкова нерівномірність у розподілі доходів обертається проти економічного зростання. Так відбувається тому, що увагу майже всіх звернено в бік конфліктогенних питань розподілу, а не в бік творчих аспектів розвитку [15, с. 358].

У структурі потреб людини, що знаходяться у стані бідності, слід особливу увагу звернути на потреби, що саме забезпечують людський розвиток, а не тільки на потребу фізичного існування людини. А це вимагає від держави розвитку соціальної сфери за умов доступу до неї усіх верств населення.

Яскравим прикладом інструменту політики, орієнтованої на задоволення потреб малозабезпечених споживачів, слугує пропозиція щодо створення індійського фонду інклюзивних інновацій. Фонд буде, головним чином, надавати компаніям необхідний капітал для комерціалізації їх ідей. Підтримувані фондом підприємства будуть спрямовувати свої зусилля на основні сектори, такі як освіта, охорона здоров'я і сільське господарство, а також забезпечувати одночасно соціальну та комерційну віддачу. Робота цього фонду призведе до створення інноваційних рішень за рахунок спрямування основного творчого потенціалу Індії на подолання найбільш важливих проблем [17, с. 86].

В Україні також важливо розробити цілі і стратегії щодо того, як заохочувати і здійснювати інклюзивну інноваційну діяльність. Через це вкрай необхідно, щоб інклюзивні інноваційні програми розроблялися на

основі комплексного підходу. Вони повинні враховувати особливості не тільки суб'єктів, що беруть участь у реалізації таких програм, але й їх об'єктів, які здебільшого живуть у злиднях, та інші групи, особливо схильні до соціально-економічної ізоляції.

Для підвищення ефективності інклюзивних інновацій у контексті соціальної відповідальності підприємств необхідно активізувати розвиток системи державно-приватного партнерства щодо реалізації соціальних інновацій; створити стимули для інвестування бізнесом соціальних інновацій; створити умови для прояву приватних ініціатив у соціальній сфері, розвитку соціального підприємництва; формувати інститути розроблення, впровадження та масштабування успішної практики соціальних інновацій [17, с. 86].

ВИСНОВКИ

Незважаючи на той факт, що серед учених не має єдності розуміння щодо оцінки та механізмів створення інклюзивних інститутів, вважаємо, що загальні умови та шляхи їх розбудови можливо виділити. До таких, на нашу думку, слід віднести такі.

По-перше, подолання зайвої (непродуктивної) нерівності доходів. Розподіл доходів потрібно підкорити соціальній справедливості. Праця як найважливіший ресурс розвитку заслуговує на відповідну винагороду. Ліквідувати бідних серед працюючих – найголовніше завдання для України, розв'язання якого полягає у політичній волі держави та всеосяжній підтримці інститутів громадянського суспільства.

По-друге, поширення норм і правил підтримки та залучення усіх груп населення до продуктивних практик як основи згуртованості суспільства та спрямування його на розвиток людського потенціалу.

По-третє, посилення соціального захисту соціально обездоленіх прошарків населення. Модернізація соціальної підтримки повинна включати в себе інноваційність та адресність. Тільки за таких умов бідність можливо суттєво скоротити. ■

ЛІТЕРАТУРА

1. **Acemoglu D., Johnson S., Robinson J.** Institutions as a Fundamental Cause of Long-Run Growth. *Handbook of Economic Growth*. 2005. Vol. 1. Part A. P. 385–472.
2. **Аджемоглу Д., Робінсон Дж.** Почему одни страны богатые, а другие бедные. М. : АСТ, 2015. 720 с.
3. **Базиліук А. В., Жулин О. В.** Інклюзивне зростання як основа соціально-економічного розвитку. *Економіка та управління на транспорті*. 2015. № 1. С. 19–29. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/eut_2015_1_5
4. **Гриценко А. А.** Економіка України на шляху до інклюзивного розвитку. *Економіка і прогнозування*. 2016. № 2. С. 9–23. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/econprog_2016_2_4
5. **Piketty T.** Capital in the Twenty-First Century. Cambridge, M: The Belknap Press (Harvard University Press), 2014.
6. **Миланович Б.** Глобальное неравенство. Новый подход для эпохи глобализации. М. : Изд-во Ин-та Гайдара, 2017. 336 с.

7. **Ещенко П. С.** Украинская «великая депрессия» и как из нее выйти? Киев : Дакор, 2017. 248 с.

8. **Sen A.** Development as Freedom. NY : Alfred A. Knopf, 1999, 366 p.

9. Ending Poverty and Sharing Prosperity. International Bank for Reconstruction and Development // The World Bank, 2015. 240 p. URL: <http://www.worldbank.org/en/publication/global-monitoring-report>

10. **Ємельяненко Л. М.** Проблеми та перспективи соціально орієнтованого інклюзивного розвитку в Україні. *Соціально-трудова відносина: теорія та практика*. 2017. № 1. С. 125–134. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/stvttp_2017_1_12

11. The Inclusive Development Index 2018. World Economic Forum. 2018. URL: http://www3.weforum.org/docs/WEF_Forum_IncGrwth_2018.pdf

12. An economy for the 99%. Oxfam. January 2017. URL: https://www.oxfam.org/sites/www.oxfam.org/files/file_attachments/bp-economy-for-99-percent-160117-en.pdf

13. **Зверяков М. І.** Про зміну моделі економічного розвитку. *Економіка України*. 2015. № 6. С. 41–49. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/EkUk_2015_6_5

14. The Inclusive Growth and Development Report 2017 // World Economic Forum. January 2017. URL: http://www3.weforum.org/docs/WEF_Forum_IncGrwth_2017.pdf

15. **Колодко Г. В.** Куда идет мир: политическая экономия будущего : монография. М. : Магистр, 2014. 528 с.

16. **Степаненко И.** Африканские зарплаты и школы не для всех: почему «не работает» наша конституция. *Наши край*. 22 июня – 5 июля 2018. № 12. С. 3.

17. **Продіус О. І.** Інклюзивні інновації в контексті соціальної відповідальності підприємств. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2017. № 14. Ч. 2. С. 84–88.

REFERENCES

"An economy for the 99%. Oxfam. January 2017" https://www.oxfam.org/sites/www.oxfam.org/files/file_attachments/bp-economy-for-99-percent-160117-en.pdf

Acemoglu, D., Johnson, S., and Robinson, J. "Institutions as a Fundamental Cause of Long-Run Growth" *Handbook of Economic Growth* part A, vol. 1 (2005): 385-472.

Adzhemoglu, D., and Robinson, Dzh. *Pochemu odni strany bogatyie, a drugiye bednyye* [Why are some countries rich and others poor]. Moscow: AST, 2015.

Bazyliuk, A. V., and Zhulyin, O. V. "Inklyuzyvne zrostannia yak osnova sotsialno-ekonomichnoho rozvytku" [Inclusive growth as a basis for socio-economic development]. *Ekonomika ta upravlinnia na transporti*. 2015. http://nbuv.gov.ua/UJRN/eut_2015_1_5

"Ending Poverty and Sharing Prosperity. International Bank for Reconstruction and Development" The World Bank, 2015. <http://www.worldbank.org/en/publication/global-monitoring-report>

Hrytsenko, A. A. "Ekonomika Ukrainy na shliakhu do inkluzyvnoho rozvytku" [Ukraine's economy is on the way to inclusive development]. *Ekonomika i prohnozuvannia*. 2016. http://nbuv.gov.ua/UJRN/econprog_2016_2_4

Kolodko, G. V. *Kuda idet mir: politicheskaya ekonomiya budushchego* [Where the world is going: political economy of the future]. Moscow: Magistr, 2014.

Milanovich, B. *Globalnoye neravenstvo. Novyy podkhod dlya epokhi globalizatsii* [Global inequality. A new approach to the era of globalization]. Moscow: Izd-vo In-ta Gaydara, 2017.

Prodius, O. I. "Inklyuzyvni innovatsii v konteksti sotsialnoi vidpovidalnosti pidpriemstv" [Inclusive innovation in the context

of corporate social responsibility]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu* vol. 2, no. 14 (2017): 84-88.

Riketty, T. *Capital in the Twenty-First Century* Cambridge, M: The Belknap Pres (Harvard University Press), 2014.

Sen, A. *Development as Freedom* New York: Alfred A. Knopf, 1999.

Stepanenko, I. "Afrikanskiye zarplaty i shkoly ne dlya vseh: pochemu «ne robotayet» nasha konstitutsiya" [African salaries and schools are not for everyone: why our Constitution does not work]. *Nash kray*, no. 12 (June 22 - July 5) (2018): 3-.

"The Inclusive Development Index 2018" World Economic Forum. 2018. http://www3.weforum.org/docs/WEF_Forum_IncGrwth_2018.pdf

"The Inclusive Growth and Development Report 2017" World Economic Forum. January 2017. http://www3.weforum.org/docs/WEF_Forum_IncGrwth_2017.pdf

Yemelianenko, L. M. "Problemy ta perspektyvy sotsialno oriietovanoho inkluzyvnoho rozvytku v Ukraini" [Problems and prospects of socially oriented inclusive development in Ukraine]. *Sotsialno-trudovi vidnosyny: teoriia ta praktyka*. 2017. http://nbuv.gov.ua/UJRN/stvttp_2017_1_12

Yeshchenko, P. S. *Ukrainskaya «velikaya depressiya» i kak iz nee vytyti?* [Ukrainian "great depression" and how to get out of it?]. Kyiv: Dakor, 2017.

Zvieriakov, M. I. "Pro zminu modeli ekonomichnoho rozvytku" [On changing the model of economic development]. *Ekonomika Ukrainy*. 2015. http://nbuv.gov.ua/UJRN/EkUk_2015_6_5